

Finansira Evropska unija

LIRCD
civilno društvo

ASB
Arbeiter-Samariter-Bund

Bolja socijalna uključenost kroz osnaženu
IRIS mrežu organizacija civilnog društva

SOCIJALNA!

INOVATIVNA!

UKLJUČIVA!

ANALIZA NEDOSTATAKA I UNAPREĐENJE OBLASTI SOCIJALNIH USLUGA I SOCIJALNIH INOVACIJA ZA RANJIVE GRUPE

UVOD

Socijalna zaštita u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i Distrikta Brčko, što implicira određene razlike u konceptima sistema socijalne zaštite u zemlji.

Deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine čine socijalnu politiku kompleksnijom u smislu decentralizacije, dok je u Republici Srpskoj sistem centralizovan. Distrikt Brčko je samostalna organizaciona jedinica nad kojom suverenitet imaju institucije Bosne i Hercegovine.

Zemlja se suočava sa brojnim socijalnim izazovima, a resursi vlada i lokalnih zajednica su nedovoljni kako bi se zadovoljile socijalne potrebe svih građana, usljed loše ekonomske situacije. Pandemija virusa Covid 19, koja još uvijek traje, dodatno usložnjava postojeću situaciju.

Iako postoje kvalitetna zakonska rješenja, njihova realizacija u praksi je često neujednačena. Veliki broj ranjivih grupa i dalje ostaje nevidljiv jer su resursi država usmjereni na sprečavanje širenja zaraze. Ne postoji dovoljno analiza i istraživanja socijalnih problema i socijalnih rizika koja bi pružila jasne smjernice za razvoj socijalnih politika u Bosni i Hercegovini. Ranjive grupe stanovništva se suočavaju sa brojnim izazovima u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite, a veliki broj građana nije dovoljno informisan o mogućnostima i pravima koja mogu da ostvare. Nedovoljna saradnja između vladinog i nevladinog sektora, te nepoznavanje realnog stanja u lokalnim zajednicama, značajno usporavaju socijalni razvoj zemlje.

Takođe, nedostatak finansijskih sredstava onemogućava nesmetano ostvarivanje postojećih prava propisanih zakonskim i podzakonskim aktima.

Zbog podijeljenih nadležnosti i različitih zakona prema kojima funkcionišu, razlikuju se i sistemi socijalne zaštite, iako imaju isti cilj - zaštita svih građana i ostvarivanje njihove socijalne sigurnosti. Oblast socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini je neophodno unapređivati, strateški planirati razvojne pravce i omogućiti dostupnost i raznovrsnost usluga.

Cilj ove Analize je identifikovanje nedostataka između trenutne situacije, kada je riječ o zakonskim okvirima o socijalnim uslugama za ranjive grupe, te kreiranje preporuka za razvoj postojećih i novih socijalnih usluga u skladu sa potrebama korisnika, kao i učešće civilnog društva u procesima donošenja odluka i reformama socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Dodatnu vrijednost će predstavljati analiza pravnog i institucionalnog okvira za socijalne

inovacije - socijalno preduzetništvo, kao mogućnost za integraciju marginalizovanih grupa u društvo i na tržište rada.

SOCIJALNE USLUGE ZA VULNERABILNE GRUPE U BOSNI I HERCEGOVINI- TEORIJSKI ASPEKT I ČINJENIČNO STANJE

Ne postoji jedinstvena definicija socijalnih usluga za sve zemlje Evrope, a prema definiciji Evropske socijalne mreže: „Socijalne usluge su ključne za stvaranje brižnog, inkluzivnog i produktivnog društva, a čovjek i njegova dobrobit su osnova u upravljanju i pružanju socijalnih usluga“.

Zaključci Vijeća Evropske Unije o socijalnim uslugama od opšteg interesa iz 2010. godine - „U srcu evropskog socijalnog modela“, naglašavaju da se socijalne usluge razlikuju od ostalih usluga od opšteg interesa, jer su orijentisane na osobu, dizajnirane da odgovore na ljudske vitalne potrebe, generalno su vođene načelom solidarnosti, doprinose zaštiti osnovnih prava i ljudskog dostojanstva, nediskriminaciji i osiguravanju stvaranja jednakih mogućnosti za sve, omogućavajući pojedincima da imaju značajnu ulogu u ekonomskom i socijalnom životu društva.¹ Socijalne usluge podrazumijevaju brojne javne i privatne usluge kojima se pruža pomoć licima u nevolji, vulnerabilnim i ugroženim licima ili grupama.²

Često se navode četiri glavna argumenta za pružanje univerzalnih osnovnih socijalnih usluga od strane države:

- *moralni* (osnovne socijalne usluge imaju suštinsku vrijednost i trebale bi biti dostupne svima),
- *instrumentalni* (njihovo pružanje podržava postizanje drugih ciljeva humanog razvoja),
- *sporazumni* (postoji opšti konsenzus kroz brojne konvencije kojim bi pristup socijalnim uslugama trebao biti univerzalan) i
- *istorijski* (potiče još iz 1800-ih kada su vlade industrijalizovanih zemalja shvatile da industrijski rast zahtijeva ekonomski i socijalno stabilne zajednice).³ Cilj socijalnih usluga je promocija socijalne dobrobiti.⁴ Postojanje kvalitetnih i raznovrsnih socijalnih usluga je značajna poluga sistema socijalne sigurnosti građana.

¹ <https://www.esn-eu.org/about/what-are-social-services>

² Pinker, R. in Britannica <https://www.britannica.com/topic/social-service>

³ Santosh Mehrotra, Jan Vandermoortele and Enrique Delamonica (2000), 'Basic Services for All? Public Spending and the Social Dimensions of Poverty'. Innocenti Publications. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

⁴ Dictionary by Merriam- Webster <https://www.merriam-webster.com/>

Socijalna sigurnost, između ostalog, znači stabilnost društvenog položaja i sprečavanje uslova koji vode riziku pogoršanja ili smanjenja mogućnosti i uslova za život i rad.⁵ U kreiranju socijalnih usluga, značajno je učiti na iskustvima drugih zemalja, naročito onih koje su konceptualno slične društvu Bosne i Hercegovine.

Analiza dostupnosti socijalnih usluga u Hrvatskoj, pokazala je da ruralne regije predstavljaju poseban izazov, da se planiranje regionalnog razvoja sistema socijalne zaštite treba bazirati na procjeni stvarnih potreba korisnika na lokalnom nivou, a ne na raspoloživoj ponudi pružalaca usluga, da su neophodne javne baze podataka kao izvori informacija za donosioce odluka, da je cijenu usluga potrebno formirati po jedinstvenoj metodologiji i osigurati jednakost na tržištu državnih i nedržavnih pružalaca, da je neophodno provođenje javnih konkursa za pružaoce usluga, poboljšanje kontrole kvaliteta, kontinuirana edukacija stručnih radnika i transformacija ustanova.⁶

Socijalne usluge obuhvataju mrežu institucija, organizacija i službi formiranih radi promocije zdravlja i dobrobiti građana.⁷

Socijalne usluge su sve aktivnosti, mjere i programi namijenjeni sprečavanju, prepoznavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinaca, porodica i zajednica, te poboljšanju kvaliteta njihovog života u zajednici.⁸

Različiti primjeri za registraciju socijalnih usluga mogu se pronaći u razvijenim zemljama.⁹

Evropska komisija je u svom saopštenju o socijalnim uslugama od opšteg interesa iz 2006. godine identifikovala dvije osnovne kategorije socijalnih usluga: *statutarne i komplementarne šeme socijalne sigurnosti* organizovane na razne načine, koje pokrivaju glavne životne rizike i *ostale osnovne usluge koje se pružaju direktno osobi* (ove usluge imaju preventivnu i socijalno kohezijsku ulogu), a podrazumijevaju aktivnosti koje će omogućiti potpunu integraciju u društvo.¹⁰ Socijalne usluge mogu poboljšati individualnu dobrobit, povećati produktivnost i doprinijeti ukupnom kvalitetu života. Takve usluge omogućavaju porodicama da brinu o svojim članovima, da budu van siromaštva, da žive produktivne i dostojanstvene živote.

⁵ Gavrilović, A. (2005). Socijalna politika, Filozofski fakultet, Banjaluka.

⁶ Grupacija Svjetske banke (2019). Podrška uspostavljanju sistema za strateško planiranje i upravljanje razvojem i izradi Nacionalne razvojne strategije do 2030. Regionalna dostupnost socijalnih usluga u Hrvatskoj.

⁷ Vidanović, I. (2006). Rečnik socijalnog rada, autorsko izdanje, Beograd.

⁸ Zagrebačka županija, Vodič kroz socijalne usluge na području Zagrebačke županije, Zagreb, 2019.

⁹ <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Guide%20to%20Registration%20for%20Children%27s%20Social%20Care%20Services.pdf>

¹⁰ Polacek, R., McDaid, D., Fernandez, J. and others. (2011). Study on social services of general interest. Final report, European Commission, Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Brussels, Belgium.

Vrste, kvantitet i kvalitet usluga koje pojedinci uživaju su mjerna jedinica njihove dobrobiti, jer, siromaštvo se može posmatrati kao nemogućnost da se zadovolje osnovne potrebe usljed odsustva socijalnih usluga.¹¹

Munday (2001) socijalne usluge definiše kao one usluge koje nude vlada i nevladine organizacije, sa ciljem da odgovore na potrebe pojedinaca i grupa korisnika. Te usluge nisu iste kao zdravstvene i obrazovne, one naročito u Srednjoj i Istočnoj Evropi, mogu obuhvatiti usluge zaštite i novčana davanja. Termin - socijalna zaštita označava upravo tu kombinaciju usluga, a socijalne usluge u svim zemljama imaju ključnu ulogu u održivom socijalnom razvoju.¹²

Važnu ulogu u ostvarivanju socijalnih usluga u lokalnim zajednicama imaju centri za socijalni rad, a u zvaničnim izvještajima ovih ustanova je prepoznata potreba za unapređivanjem socijalnih usluga i saradnja sa nevladinim organizacijama.¹³ Uloga sistema socijalne zaštite je da motiviše lokalne samouprave da razviju čitav niz usluga različitog nivoa i intenziteta koje omogućavaju zadovoljavanje potreba ugroženih i grupa u riziku.¹⁴

Gavrilović i Selimović (2013) ističu da savremena država nije u stanju da zadovolji pluralizam ljudskih potreba i problema, da se sistem socijalnog blagostanja bazira se na koncepciji socijalnog partnerstva i da je to proces u kome učesnici usklađuju svoje međusobne razlike i razvijaju i usklađuju zajedničku strategiju djelovanja, te u tom smislu ističu značaj uloge NVO-a u socijalnoj zaštiti posredstvom kojih bi ljudi zadovoljavali veći dio svojih potreba, prije svega u mjestu življenja.¹⁵ Isti autori su 2011. godine izvršili ispitivanje zastupljenosti partnerskih socijalnih usluga u BiH i utvrdili da se najviše pružaju savjetodavno- edukativne usluge za pojedince i porodice, da je nedovoljna zastupljenost usluga u odnosu na potrebe lokalnih zajednica i da se većina socijalnih usluga pruža u partnerstvu (uglavnom sa javnim sektorom).¹⁶

Licenciranje usluga socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini još uvijek nije uređeno. Licenca je javna isprava, kojom se potvrđuje da pružalac usluge, odnosno stručni radnik, ispunjava

¹¹ Sen 1999; Stewart et al. 2007. Citirano u United Nations Research Institute for Social Development (2012), *Combating Poverty and Inequality: Structural Change, Social Policy and Politics*, Chapter 6 – Universal Provision of Social Services.

¹² Puljiz, V. (2001). Uloga socijalnih udruga u održivom socijalnom razvoju, Međunarodna konferencija, Berlin, 24-25. oktobar 2001. godine. Revija za socijalnu politiku, Svezak 8, broj 3

¹³ U Izvještaju o radu i finansijskom poslovanju kantonalnog Centra za socijalni rad Sarajevo u 2019. godini se navodi da je potrebno predložiti hitno rješavanje problema organizacije i reorganizacije servisa i usluga koje korisnicima Centra pružaju ustanove socijalne zaštite, socijalno-zdravstvene ustanove, privatne i nevladine organizacije čije djelatnosti je neophodno prilagoditi sve složenijim potrebama korisnika. Takođe, u Programu razvoja socijalne zaštite Grada Banjaluka za period 2018-2020. se navodi da je potrebno unaprijediti postojeće i uspostaviti adekvatne usluge i mehanizme saradnje na polju socijalne zaštite i inkluzije marginalizovanih grupa.

¹⁴ Tim Republičkog Zavoda za socijalnu zaštitu, Srbija (2013). Vodič lokalnim samoupravama: Smjernice za uspostavljanje i razvoj usluga u zajednici

¹⁵ Gavrilović, A., Selimović, S. (2013). Partnerske socijalne usluge u Bosni i Hercegovini. *Socijalna politika*, 3/2013, god. 48.

¹⁶ *ibidem*

utvrđene uslove i standarde za pružanje određenih usluga, odnosno, obavljanje stručnih poslova u oblasti socijalne i dječije zaštite.¹⁷

Zakonom o socijalnoj zaštiti u Republici Srpskoj¹⁸ predviđeno je samostalno obavljanje poslova socijalne zaštite kao profesionalne djelatnosti koje obuhvata poslove savjetovališta i specijalističkih socijalnih usluga.

U Bosni i Hercegovini ne postoje registri licenciranih stručnih radnika niti licence koje se izdaju organizacijama socijalne zaštite. Ustanove koje djeluju u oblasti socijalne zaštite u skladu sa sopstvenim kapacitetima rade na razvoju ustanove i usavršavanju stručnog osoblja (pretežno uz podršku međunarodnih organizacija i domaćih organizacija civilnog društva).

Na V Konferenciji socijalnog rada sa međunarodnim učešćem održanoj 2019. godine u Banjaluci, jedan od zaključaka je i potreba za regulisanjem pitanja izdavanja licence i stručnog usavršavanja, te osnivanje Komore socijalnih radnika.¹⁹

U istraživanjima koja su rađena u Crnoj Gori, ukoliko se posmatra broj pružalaca usluga, podrška građanima se dominantno pruža kroz pružanje usluga koje još uvijek nisu licencirane.²⁰ Iskustva u Crnoj Gori su pokazala da se efikasno i odgovorno pružanje kvalitetnih socijalnih usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou i dalje suočava sa velikim izazovima u pogledu izrade i realizacije lokalnih planova za unapređenje socijalne inkluzije, nedovoljnih organizacionih i ljudskih kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite i nedostatka objekata za pružanje usluga.²¹

Situaciona analiza o položaju djece u Bosni i Hercegovini je ukazala na potrebu za povećanjem obuhvata i kvaliteta usluga koje uključuju podršku socijalnoj integraciji mladih koji napuštaju alternativnu brigu, razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja, razvoj vođenja slučaja, specijalizovana podrška žrtvama nasilja, unapređenje alternativnih mjera za mlade u sukobu sa zakonom, poboljšanje uslova prihvatnih centara za djecu migrante i azilante, jačanje servisa za rani rast i razvoj i druge usluge kojima će se obezbijediti unapređenje položaja djece i porodica u Bosni i Hercegovini.²²

Postoji više faktora koji negativno utiču na kvalitet usluga.

Osoblje koje radi u području socijalne podrške i zbrinjavanja je često preopterećeno velikim brojem predmeta i od njih se očekuje da ispune zahtjeve mnogobrojnih uloga.

¹⁷ Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu Crne Gore (2019). Mapiranje usluga socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori, Podgorica.

¹⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20)

¹⁹ <https://childhub.org/sh/vijesti-o-djecijoj-zastiti/bosnia-and-herzegovina-b-h-v-konferencija-socijalnog-rada-novine-i?language=sh>

²⁰ U Crnoj Gori je proces licenciranja u toku, a započeo je krajem 2018. godine, što govori o kompleksnosti i vremenu koje je potrebno za proces licenciranja

²¹ <https://www.me.undp.org/content/montenegro/sr/home/projects/SocialServices.html>

²² UNICEF (2020). Situation Analysis of Children in Bosnia and Herzegovina

Veliki broj potencijalnih korisnika ne zna da naknade i usluge postoje ili da imaju pravo na njih. Kada je pravo na dobijanje naknada ili korišćenje usluga uslovljeno faktorima kao što su stalno prebivalište, pohađanje škole ili nepostojanje drugih prihoda, veliki broj djece i porodica u stanju potrebe može ostati isključen.

Počevši od faze izrade programa pa do pružanja usluga često ne postoji dobra koordinacija između sektora, a oni zaduženi za njihovo provođenje često nisu obavezni da međusobno dijele informacije.

Brojni i složeni administrativni zahtjevi predstavljaju glavnu prepreku u ostvarivanju prava na naknade i usluge, naročito kada je riječ o najugroženijim populacijama.²³

Analiza o stanju i problemima sa kojima se susreću centri/službe socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini je ukazala na lošu tehničku opremljenost, nedostatak stručnog kadra, loše uslove rada, finansijske probleme, negativnu percepcija od strane građana i medija, zabrinutost za sigurnost, nepostojanje supervizije za stručne radnike, profesionalno sagorijevanje, nedovoljnu saradnju, nepostojanje standarda u pogledu broja predmeta po jednom stručnom radniku, nedostatak obuka i širok spektar nadležnosti.²⁴ Prema zvaničnim podacima relevantnih institucija, broj korisnika sistema socijalne zaštite ima tendenciju rasta.²⁵ U Bosni i Hercegovini, međunarodne organizacije pružaju podršku kao donatori pri implementaciji različitih projekata iz oblasti unapređenja sistema socijalne zaštite i socijalnih usluga.²⁶

U Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom²⁷ definišu se prava iz socijalne zaštite, a to su novčana i druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kućna njega i pomoć u kući. Na nivou kantona, oblast je detaljnije uređena kroz zakone o socijalnoj zaštiti čijim propisima se može proširiti krug korisnika i druga prava iz socijalne zaštite, u skladu sa programom razvoja socijalne zaštite i mogućnostima kantona.²⁸ Pored razlika u samim zakonima kroz manji ili veći broj prava koja se omogućavaju ili kategorija koje se štite kroz zakone na kantonalnom nivou, najveći problem predstavlja njihova primjena u praksi. Kantoni određuju socijalne programe prema svojim budžetima, a istovremeno i opština može da

²³ UNICEF (2015). Social Monitor: Social protection for child rights and well-being in Central and Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia

²⁴ Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Specijalni Izvještaj o stanju i problemima sa kojima se susreću centri/službe socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, Banjaluka, 2019.

²⁵ Podaci nadležnih ministarstava iz oblasti socijalne zaštite i podaci entitetskih zavoda za statistiku

²⁶ Na primjer, projekat organizacija SOS Dječija sela Bosna i Hercegovina „Jačanje sistema socijalnih usluga u Bosni i Hercegovini“ čiji cilj je kreiranje funkcionalnog sistema socijalnih usluga usmjerenog svim ranjivim skupinama društva i pojedincima, posebno ranjivim kategorijama djece i porodica u BiH.

²⁷ "Službene novine Federacije BiH", broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 70/14, 45/16 i 40/18

²⁸ Unsko- sanski kanton, Posavski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko- dobojski kanton, Bosansko- podrinski kanton Goražde, Srednjobosanski kanton, Hercegovacko- neretvanski kanton, Zapadnohercegovački kanton, Kanton Sarajevo i Kanton 10.

definiše neke programe što može da dovede do situacije ne samo da u različitim kantonima ne postoje isti programi socijalnih davanja (ili ako su isti programi onda visine tih davanja nisu jednake), nego se dešava da u jednom kantonu dvije opštine nemaju istu vrstu pomoći.²⁹

Zakonom o hraniteljstvu³⁰ u Federaciji Bosne i Hercegovine, uređuje se oblast hraniteljstva kao oblik zaštite izvan vlastite porodice kojom se djetetu ili odraslom licu osigurava odgovarajući porodični smještaj i zaštita u hraniteljskoj porodici.

U Federaciji Bosne i Hercegovine je u pripremi Zakon o socijalnim uslugama. Osim što će odgovarati stvarnim potrebama korisnika i lokalne zajednice, novi Zakon podrazumijeva i kreiranje mreže usluga na području cijele Federacije Bosne i Hercegovine, jasnu i preglednu sliku pružalaca usluga, standardizaciju centara za socijalni rad kao i metodologiju rada i unapređenje profesionalnih kapaciteta stručnih radnika.³¹

U proceduri je i novi Zakon o podršci porodicama sa djecom koji je urađen u okviru reforme socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine. Strategijom razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine, prepoznata je potreba za reformom sistema socijalne zaštite koja je usmjerena na pružanje socijalnih usluga građanima Kantona Sarajevo, koja se nužno treba provoditi u lokalnim zajednicama kroz razvoj socijalnih usluga van institucija sistema i uspostavu partnerskih odnosa i međusektorsku saradnju sa zdravstvenim, obrazovnim i drugim institucijama i nevladinim sektorom.³²

Tokom 2019. godine, u Federaciji Bosne i Hercegovine je djelovalo ukupno 69 centara za socijalni rad i 17 službi socijalne zaštite, a ukupan broj zaposlenih je iznosio 809 (595 žena i 214 muškaraca).³³ U skadu sa Pravilnikom o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, standard na osnovu kojeg se određuje potreban broj stručnih radnika utvrđuje se prema broju stanovnika.³⁴

Analiza pruženih oblika, mjera i usluga u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2019. godini je pokazala da je najviše ostvarenih ostalih oblika zaštite i usluga (najviše u Kantonu Sarajevo i Zeničko-dobojskom kantonu, najmanje u Bosansko-podrinjskom kantonu), zatim novčane pomoći (najviše u Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu, najmanje u Bosansko-

²⁹ Sistem socijalne zaštite BiH i regija (2012), Fondacija Centar za javno pravo

³⁰ "Službene novine Federacije BiH", broj: 19/2017

³¹ <https://sos-ds.ba/predstavljen-prijedlog-novog-zakona-o-socijalnim-uslugama-u-fbih/> Zakon je pripremljen na osnovu sveobuhvatnog mapiranja postojećih socijalnih usluga u Federaciji BiH koje je obuhvatilo sve ustanove socijalne zaštite, NVO i privatne ustanove koje pružaju socijalne usluge. Mapiran je i broj korisnika usluga i prijedlozi za nove socijalne usluge u skladu sa potrebama korisnika u zajednici. Proces je vodilo Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike, a izvršilac je bilo Udruženje Zemlja djece u BiH, Tuzla

³² Tim Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Akcioni plan reforme i razvoja sistema socijalne zaštite u kantonu Sarajevo 2018-2020.

³³ Federalni Zavod za statistiku, Socijalna zaštita, 2019

³⁴ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 15/13 1 socijalni radnik na svakih 4 000 stanovnika, 1 pravnik na svakih 20 000 stanovnika, 1 psiholog i 1 pedagog na svakih 15 000 stanovnika i 1 sociolog na 50 000 stanovnika

podrinjskom kantonu), starateljstvo i usvojenje (najviše u Unsko-sanskom kantonu, najmanje u Posavskom i Bosansko-podrinjskom kantonu), smještaj u ustanove (najviše u Kantonu Sarajevo, najmanje u Posavskom kantonu), pomoć za osposobljavanje i privređivanje (najviše u Kantonu Sarajevo, u Bosansko-podrinjskom kantonu i Kantonu 10 nijedan) i smještaj u ustanove (najviše u Kantonu Sarajevo i Zeničko-dobojskom kantonu, najmanje u Posavskom kantonu). (Annex 1, Tabela 2).

U Radnoj verziji Strategije razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021-2027, između ostalog, navodi se da je potrebno definisati mrežu socijalnih usluga i pružalaca socijalnih usluga, uspostaviti sistem koordinacije između pružalaca socijalnih usluga, izvršiti transformaciju institucionalnih oblika zbrinjavanja djece i odraslih osoba, izgraditi resurse za pružanje odgovarajućih usluga podrške u zajednici, izvršiti analizu kapaciteta zaposlenih koji rade u ustanovama prema vrstama, dužini i broju pruženih usluga korisnicima na cjelodnevnoj osnovi, i po potrebi ojačati ove kapacitete i izvršiti edukaciju profesionalaca za novi koncept socijalnih usluga.

U Republici Srpskoj, socijalne usluge obuhvataju prava iz oblasti socijalne zaštite definisana Zakonom o socijalnoj zaštiti, a to su novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, lična invalidnina, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje.³⁵

Prema posljednjim zvaničnim podacima, ukupan broj korisnika osnovnih prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti u 2018. godini je 55 415 korisnika, a u Republici Srpskoj djeluje ukupno 51 centar za socijalni rad i 11 službi socijalne i dječije zaštite.³⁶

Broj zaposlenih u centrima za socijalni rad u Republici Srpskoj ima tendenciju rasta, u 2019. godini iznosio je ukupno 731 zaposleni (548 žena i 183 muškarca).³⁷ U skladu sa Pravilnikom o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite, minimalan broj zaposlenih stručnih radnika u centru za socijalni rad u Republici Srpskoj se utvrđuje prema broju stanovnika.³⁸

Uzimajući u obzir značaj pružanja usluga djeci u riziku od nastanka poremećaja ponašanja i emocija u zdravstvenim i ustanovama socijalne zaštite u Republici Srpskoj, izrađen je Priručnik

³⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20)

³⁶ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, www.vladars.net

³⁷ Republički zavod za statistiku, Socijalna zaštita, 2020. U 2015. godini ukupan broj je iznosio 612 zaposlenih, 2016. godine 646 zaposlenih, 2017. godine 665 zaposlenih, 2018. godine 710 zaposlenih.

³⁸ Službeni glasnik Republike Srpske broj 90/17 1 diplomirani socijalni radnik na svakih 7000 stanovnika, 1 diplomirani pravnik na svakih 15 000 stanovnika, 1 diplomirani psiholog na svakih 20 000 stanovnika, 1 diplomirani defektolog i 1 diplomirani pedagog na 30 000 svakih stanovnika i 1 diplomirani sociolog na svakih 150 000 stanovnika

koji akcenat stavlja na značaj prevencije, međusektorsku saradnju i sistematizaciju usluga i pružalaca usluga.³⁹

Analiza pruženih oblika, mjera i usluga u Republici Srpskoj u periodu 2015 -2019. godina je pokazala da u ovom petogodišnjem periodu ukupan broj pruženih usluga ima tendenciju pada. Starateljstvo i različiti oblici novčanih naknada imaju tendenciju rasta, dok smještaj u ustanove, mjere usmjerene ka maloljetnicima u sukobu sa zakonom, pomoć za osposobljavanje i privređivanje, i ostali oblici zaštite i usluga imaju tendenciju pada. (Annex 1, Tabela 1).

Udio socijalne zaštite u bruto domaćem proizvodu Republike Srpske u 2019. godini iznosio je 21,4%. Za naknade u socijalnoj zaštiti u 2019. godini izdvojeno je 95,7% od ukupnih izdataka za socijalnu zaštitu. Prema vrsti naknada, najviše se izdvajalo na novčane naknade.⁴⁰

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske predviđa osnivanje Zavoda za socijalnu zaštitu, koji treba da funkcioniše kao razvojna ustanova, radi praćenja, unapređivanja, planiranja, podsticanja razvoja i obavljanja istraživačkih i stručnih poslova u oblasti socijalne zaštite. Uloga Zavoda, između ostalog, ogledala bi se i u razvoju standarda, kriterijuma i normative za obavljanje stručnih poslova u oblasti socijalne zaštite, unapređenje baze podataka od značaja za sistem socijalne zaštite i praćenju primjene standarda usluga socijalnog rada i socijalne zaštite.⁴¹ Zavod za socijalnu zaštitu još uvijek nije osnovan u Republici Srpskoj, ali je postojanje zakonskog okvira i realna potreba za ustanovom socijalne zaštite ovog tipa, sigurno dobra polazna osnova za njegovo formiranje.

U Brčko distriktu, Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta definisana su prava u socijalnoj zaštiti, i to usluge socijalnog i drugog stručnog rada, novčana materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad djece sa posebnim potrebama i odraslih invalidnih lica, smještaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu i kućna njega i pomoć u kući.⁴² U Brčko distriktu ne postoji centar za socijalni rad već samo jedan pododjel u okviru Odjela za zdravstvo. U 2019. godini, broj zaposlenih u Pododjeljenju za socijalnu zaštitu je iznosio 28 zaposlenih.⁴³ Analiza pruženih oblika, mjera i usluga u Brčko distriktu u periodu 2015-2019. godina je pokazala da u ovom petogodišnjem periodu najviše ima ostvarenih ostalih oblika zaštite i usluga (tendencija pada u odnosu na 2015. godinu, kasnije stagnacija), zatim novčane pomoći (prisutna je tendencija rasta u posljednjih pet godina), starateljstvo i usvojenje (prisutna je tendencija pada u posljednjih pet godina), mjere usmjerene ka maloljetnicima u sukobu sa zakonom (evidentna je drastična tendencija pada u proteklih pet godina), smještaj u ustanove

³⁹ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Documents/Preporuka%20za%20ustanove.pdf>

⁴⁰ Republički zavod za statistiku, Integrisani sistema socijalne zaštite 2019. www.rzs.rs.ba

⁴¹ Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20)

⁴² Službeni Glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 1/03, 4/04, 19/07, 2/2008, 21/18 i 32/19

⁴³ U 2015. godini je bilo 22 zaposlenih, u 2016. godini 25 zaposlenih, u 2017. godini 23 zaposlenih, a u 2018. godini 28 zaposlenih. Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita u Brčko distriktu, 2015-2019.

(tendencija pada, ali konstantno mali broj), a pomoć za osposobljavanje i privređivanje, tokom svih pet godina, nema nijedan evidentiran slučaj (Annex 1, Tabela 3).

U Bosni i Hercegovini je u posljednjem periodu veliki akcenat stavljen na razvoj hraniteljstva kao najadekvatnijeg oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja. Pružanje podrške kroz hraniteljstvo je značajno prepoznato i od strane građana koji se aktivnije interesuju za mogućnosti pružanja ove usluge.⁴⁴

U cilju razvoja mreže socijalnih usluga, *Vlada Federacije Bosne i Hercegovine* je donijela Strategiju deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine 2014-2020⁴⁵, u kojoj je konstatovano da kada se radi o procesu izmjene institucionalnog sistema zaštite u zajednici, postoji potreba za korjenitom promjenom u pristupu prema uslugama koje pružaju centri/službe i drugi pružaoci usluga, te postoji potreba za povećanjem opsega, kvaliteta i raznovrsnosti vaninstitucionalnih oblika brige u zajednici. JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja u Tuzli je postigao značajne rezultate u procesu transformacije institucija za brigu o djeci i reformi dječije zaštite, u kojem su organizovani prihvatilište za djecu, materinski dom, mobilni tim i dnevni centar za djecu.⁴⁶

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banjaluka realizuje plan transformacije koji predviđa brojne usluge kao što su prihvatilište, savjetovalište za porodice koje su u riziku od izdvajanja biološke djece, usluga Predah, vrtić, resursni centar, dnevni centar „Rastimo zajedno“, porodični saradnik i stanovanje uz podršku.⁴⁷

Posljednjih godina se u centrima za socijalni rad širom Bosne i Hercegovine provodi proces usavršavanja, odnosno, osnaživanja stručnog rada kroz razvoj vođenja slučaja u socijalnoj zaštiti.⁴⁸ Neminovno je da je u oblasti socijalne zaštite neophodno uvesti proces supervizije kako bi se spriječilo profesionalno sagorijevanje radnika, te obezbijediti kontinuirane edukacije.

Veliki nedostatak predstavlja nedovoljno mehanizama praćenja u svim podsistemima socijalne zaštite, što onemogućava poznavanje realnog stanja, ali ostavlja i veliki prostor za moguće malverzacije u ovoj osjetljivoj oblasti.

⁴⁴ Oblast hraniteljstva je zakonski uređena (u RS Zakonom o socijalnoj zaštiti, u FBiH Zakonom o hraniteljstvu), nadležna ministarstva u entitetima kroz saradnju sa međunarodnim organizacijama provode projektne aktivnosti u cilju promocije hraniteljstva, obuke stručnih radnika i povećanja broja hraniteljskih porodica

<http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Godisnji%20izvjestaj%20za%202019%20baner.pdf>;

<https://balkans.aljazeera.net teme/2021/2/15/kako-zive-djeca-bez-roditeljskog-staranja-u-bih>

⁴⁵<https://fmrsp.gov.ba/?wpdmpro=strategija-deinstitucionalizacije-i-transormacije-ustanova-socijalne-zastite-u-fbih-2014-2020&wpdmdl=4409&refresh=6046134516ed91615205189>

⁴⁶ <https://tuzlanski.ba/carsija/transformacija-tuzlanskog-doma-za-djecu-bez-roditeljskog-staranja/>

⁴⁷ <https://www.bl-portal.com/banjaluka/dom-rada-vranjesevic-uskoro-dobija-novo-ruho/>

⁴⁸ U Republici Srpskoj je izrađena publikacija „Vođenje slučaja u radu sa djetetom i porodicom“ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Documents/Prirucnik%20Vodjenje%20slucaja%20WEB.pdf>, i u Federaciji BiH „Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine“ <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpro=prirucnik-za-vodjenje-slucaja-u-centrima-za-socijalni-rad-u-fbih-bos&wpdmdl=6096&refresh=602aab265d6a51613409062>

Jedan od važnih preduslova za unapređenje sistema socijalne zaštite i socijalnih usluga, jeste izrada socijalnih karti kao osnove daljeg planiranja i uvida u realno stanje na terenu.

U Kantonu Sarajevo je 2018. godine izrađena „Metodologija izrade socijalne karte“ sa ciljem definisanja i razrade svih aktivnosti koje prethode izradi socijalne karte za svakog građanina Kantona Sarajevo, što će doprinijeti uvidu u postojeće demografsko, socio-ekonomsko stanje građana Kantona Sarajevo i preciziranju broja stanovnika koji su u stanju socijalne potrebe.⁴⁹ U Tuzli je 2019. godine kao pilot projekat urađena socijalna karta za tri velika naselja, a završetak mapiranja se očekuje nakon stabilizovanja epidemiološke situacije izazvane pandemijom virusa korona.⁵⁰

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske provodi aktivnosti vezane za izradu i primjenu jedinstvene metodologije za izradu socijalne karte za gradove i opštine u Republici Srpskoj, s ciljem uspostavljanja jedinstvenog pristupa mapiranju socijalnog i ekonomskog stanja stanovništva, radi boljeg identifikovanja lica u stanju socijalne potrebe.⁵¹

Takođe, na lokalnom nivou, neke opštine kao što je Pale, intenzivno rade na provođenju metodologije u cilju dobijanja podataka sa terena koji će biti osnova za donošenje strateških i akcionih planova.⁵²

SOCIJALNE INOVACIJE I RAZVOJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Koncept i definicija socijalnih inovacija se shvataju na različite načine, a prvi put se u literaturi spominju kao promjena lokalnog iskustva u polju socijalnih praksi koja zahtijeva posvećenost i saradnju među različitim članovima zajednice.⁵³

Socijalne inovacije se definišu i kao proces „odozdo prema gore“ sa malo teorijske konceptualizacije i podrške metodološkom razvoju u mjerenju socijalnih uticaja. Javni sektor igra ključnu ulogu u promociji i omogućavanju socijalnih inovacija pružajući zajednički konceptualni okvir, ali javni sektor treba da se inovira kako bi zadovoljio porast javne potražnje i promovisao i olakšao socijalne inovacije.⁵⁴

Evropska komisija socijalne inovacije definiše kao razvoj novih ideja, usluga i modela u cilju boljeg rješavanja socijalnih problema, i one podrazumijevaju inpute od strane javnog i

⁴⁹https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/metodologija_1.pdf Dostupna je i mapa prava i usluga na https://mapapravaiusluga.ba/?utm_source=Klix.ba&utm_medium=Clanak

⁵⁰ <https://tztz.ba/ba/pocelo-anketiranje-za-izradu-socijalne-karte-na-poducju-tuzle/>

⁵¹ <http://psiholoskaistrazivanja.com/index.php?sid=44911>

⁵² <https://www.palelive.com/strategija-socijalne-zastite-znacajan-dokument/>

⁵³ Taylor, J. (1970). citirano u Social Innovation Research in the European Union, approaches, findings and future directions-policy review. European Commission, 2013

⁵⁴ Social Innovation, a Decade of Changes, European Commission, 2014

privatnog sektora, uključujući civilno društvo, a u cilju unapređenja socijalnih usluga.⁵⁵ Navedeno implicira da je za postojanje socijalnih inovacija, prvenstveno potrebna saradnja svih sektora i međusobno uvažavanje.

U okviru Strategije “Evropa 2020” i Evropske platforme protiv siromaštva, navodi se značaj osmišljavanja i realizacije programa za promociju socijalnih inovacija za najugroženije.⁵⁶ Glavni cilj socijalnih inovacija je pronaći rješenja za socijalne probleme prepoznavanjem i pružanjem novih usluga koje poboljšavaju kvalitet života pojedinaca i zajednica, identifikovanjem i provođenjem procesa integracije na tržištu rada, novim sposobnostima, novim radnim mjestima i novim oblicima učešća, kao različitim elementima koji pridonose poboljšanju položaja pojedinaca.⁵⁷

Ideja *socijalnog preduzeća* kao novog načina da se prevaziđe socijalna isključenost predstavlja dobar primjer socijalne inovacije. Glavni nedostatak koji sprečava razvoj socijalnih inovacija u BiH je nedostatak zakona i propisa o socijalnom preduzetništvu.⁵⁸ Socijalno preduzetništvo je instrument socijalne kohezije i uključivanja ranjivih grupa u privredni i društveni život zajednice i predstavlja snažnu polugu za adresiranje društvenih problema, uključujući i nove modele rješavanja potreba marginalizovanih i ranjivih grupa. Socijalna preduzeća imaju tri konkretna obilježja: jasan socijalni cilj, demokratsku strukturu i nisu usmjereni prevashodno na sticanje profita, već na ostvarivanje društvene funkcije. Da bi neka organizacija mogla da se smatra socijalnim preduzećem, mora obavljati neku ekonomsku aktivnost, mora imati primarni društveni cilj, mora postaviti ograničenja na raspodjelu dobiti, mora biti nezavisna, mora imati inkluzivno upravljanje i mora transparentno poslovati.⁵⁹

Posmatrano po oblastima djelovanja, u Evropi se socijalna preduzeća razvrstavaju u tri grupe: socijalna preduzeća koja pružaju socijalne usluge ugroženim kategorijama stanovništva ili usluge od javnog interesa, socijalna preduzeća koja se bave radnom integracijom pripadnika teško zapošljivih i marginalizovanih društvenih grupa i socijalna preduzeća koja rade u oblastima netipičnim za socijalnu ekonomiju, ali ostvarenu dobit većinski usmjeravaju na rješavanje problema od šireg društvenog interesa.⁶⁰ Pojedini autori navode pet dimenzija

⁵⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1022&langId=en>

⁵⁶ A European Strategy for smart, sustainable and inclusive growth Brisel, 3.3.2010.

⁵⁷ Pol i Ville, 2007- citirano u Bežovan, G., Matančević, J., Baturina, D. (2016). Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u evropskim urbanim socijalnim programima. Revija za socijalnu politiku, vol. 23, broj 1, 2016

⁵⁸ UNICEF Bosna i Hercegovina (2013). Analiza nedostataka u oblasti politika socijalne zaštite i socijalne inkluzije u Bosni i Hercegovini

⁵⁹ Platforma razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj, Ministarstvo rada i boračko- invalidske zaštite Republike Srpske, 2018. god.

⁶⁰ ibidem

socijalnog preduzetništva: društvena misija, socijalne inovacije, društvene promjene, preduzetnički duh i ličnost.⁶¹

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, socijalno preduzetništvo dobija na značaju upravo u kontekstu smanjenja i prevencije siromaštva i socijalne isključenosti, kao i povećanju mogućnosti regionalne saradnje.⁶²

U okviru projekta zapošljavanja mladih u Bosni i Hercegovini, izrađeni su Modeli socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini⁶³, u kojima se ističe da je potrebno učiniti vidljivim socijalno preduzetništvo, ostvariti partnerstvo u njegovoj promociji i identifikovati i povezati sve resurse. Oblast djelovanja udruženja i fondacija u Bosni i Hercegovini uređena je Zakonom o udruženjima i fondacijama ("Službeni glasnik BiH", br. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11, 94/16).

U Federaciji Bosne i Hercegovine je na snazi Zakon o udruženjima i fondacijama (Službene novine Federacije BiH, broj 45/02), u Republici Srpskoj je na snazi Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske broj 52/01 i 42/05), a u Brčko distriktu Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, broj 41/20). U okviru zakonskih ovlašćenja,

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine⁶⁴ saraduje sa nevladinim sektorom i osigurava razvoj civilnog društva koje je prepoznato kao važan element u javnom i budućem evropskom životu Bosne i Hercegovine.

Sporazum o saradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini⁶⁵ potpisan je 30.11.2017. godine u zgradi Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.⁶⁶ Izvještaj USAID Indeksa održivosti OCD u BiH za 2019. godinu je ukazao na ozbiljne zastoje u razvoju civilnog sektora, nivo održivosti sektora je već duži niz godina (od 2008. godine) na istom nivou.⁶⁷ Veoma je teško precizno procijeniti broj društvenih preduzeća u Bosni i Hercegovini s obzirom na nedostatak zvaničnih podataka o registraciji i

⁶¹ Praszker, R., & Nowak, A. (2012). Social Entrepreneurship. Theory and Practice

⁶² Božić, D. (2016). Socijalno preduzetništvo u funkciji izlaska iz nezaposlenosti i siromaštva u BiH. Zbornik radova- Socijalno preduzetništvo, teorija i praksa. Udruženje građana „Svjetionik“ Prijedor, Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj- ACED GOPA mbH, Predstavništvo u BiH Banja Luka College – BLC.

⁶³ Halilbašić, M., Osmanković, J., Talić, A. (2015). Modeli socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini. Projekat zapošljavanja mladih (YEP), uz podršku Ambasade Švajcarske u Bosni i Hercegovini.

⁶⁴ Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine je u saradnji sa projektom Evropske unije: Izgradnja kapaciteta institucija vlasti za vođenje dijaloga o javnim politikama s civilnim društvom (CBGI projekat), pokušavajući da unaprijedi transparentnost rada nevladinog sektora u Bosni Hercegovini, uspostavilo Internet stranicu od nazivom „Zbirni e-registar udruga i zaklada u Bosni i Hercegovini“, na kojoj se mogu pretraživati podaci svih registarskih tijela u Bosni i Hercegovini koji su odlučili podatke iz svojih registara učiniti dostupnim ovom pretraživaču www.zbirniregistri.gov.ba. Trenutno je u Registru 25 646 nevladinih organizacija

⁶⁵ Trenutno je 119 nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini potpisalo ovaj Sporazum, lista je dostupna na <http://www.mpr.gov.ba/NVO/default.aspx?id=7059&langTag=bs-BA>

⁶⁶ Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine http://www.mpr.gov.ba/organizacija_nadleznosti/civilno_drustvo/default.aspx?id=1559&langTag=bs-BA

⁶⁷ <http://civilnodrustvo.me/bs/ukupni-indeks-odrzivosti-ocd-u-bih-nepromijenjen-vec-14-godina/>

raznolikost definicija, a podaci prikupljeni i objavljeni od strane Centra za promociju civilnog društva pokazuju postojanje 223 socijalna poduzeća (40 u FBiH i 183 u RS).⁶⁸

U radnoj verziji Strategije razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021-2027 navodi se da je potrebno poboljšati poziciju ranjivih skupina na tržištu rada, te da aktuelno tržište rada u Federaciji Bosne i Hercegovine karakterišu negativni trendovi i visoke stope radno neaktivnih i nezaposlenih, naročito među pripadnicima ranjivih društvenih skupina. Aktivnosti za koje je nužno osigurati podršku podrazumijevaju programe zapošljavanja ranjivih grupa, programe socijalnog preduzetništva, programe grantova za formalno i neformalno obrazovanje pripadnika ranjivih grupa, unapređenje programa kojim se vrši osnaživanje ranjivih skupina za zapošljavanje i podsticanje potencijalnih poslodavaca na zapošljavanje i/ili samozapošljavanje teže zapošljivih grupa.

Izrađen je Nacrt Zakona o socijalnom preduzetništvu u Kantonu Sarajevo⁶⁹ koji predviđa jasno definisanje socijalnog preduzeća, formiranje registra socijalnih preduzetnika na području kantona Sarajevo, kao baze za kreiranje programa podrške i mjera olakšica za ta preduzeća, u skladu sa njihovim specifičnim potrebama.⁷⁰

Određena istraživanja su pokazala da u Federaciji Bosne i Hercegovine jedinice lokalne samouprave u svojim strateškim dokumentima kreiraju povoljan ambijent za razvoj socijalnog poduzetništva, ali da je neophodna njegova promocija i afirmacija kako bi bilo prepoznato kao model za ubrzavanje razvoja.⁷¹

Platforma za društveno preduzetništvo u Federaciji Bosne i Hercegovine⁷² naglašava važnost sistemskog pristupa u dizajniranju i koordinaciji različitih programa podsticaja preduzetništvu.

Platforma razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj ima za cilj stvaranje podsticajnog okruženja za nastanak, rast i razvoj socijalnog preduzetništva, te kreiranje efikasne poluge sistema socijalne zaštite.⁷³ U Republici Srpskoj je pripremljen Nacrt Zakona o društvenom preduzetništvu, čiji je cilj stvaranje povoljnog poslovnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva putem osnivanja i razvoja socijalnih preduzeća i razvijanje svijesti o značaju socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva za ekonomski i društveni razvoj

⁶⁸ Đermanović, S. (2019). Studija o nacionalnom okviru za razvoj socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini. Projekat "ALTER - Active Local Territories for Economic development of Rural Areas", finansiran od strane Evropske Unije.

⁶⁹ <https://skupstina.ks.gov.ba/zakon-o-socijalnom-poduzetnistvu>

⁷⁰ <https://www.biznisinfo.ba/kanton-sarajevo-priprema-zakon-o-socijalnom-poduzetnistvu/>

⁷¹ Spahić, E., Šerić, N. (2017). Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS, str. 417-440

⁷² <http://smartstart4u.org/sites/default/files/B%20H%20-%20Platforma%20za%20socijalno%20preduzetnistvo%20u%20FBiH.pdf>

⁷³ Platforma razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj, Ministarstvo rada i boračko- invalidske zaštite Republike Srpske, 2018. god.

Republike Srpske.⁷⁴ Ovim Zakonom⁷⁵ socijalno preduzetništvo se posmatra kao organizovana privredna djelatnost od privatnog i društvenog interesa, koja se vrši radi stvaranja novih mogućnosti za rješavanje socijalnih, zdravstvenih, kulturnih, ekonomskih ili drugih problema pojedinaca/ki ili grupa građana/ki i sprečavanja nastajanja i otklanjanja posljedica socijalne isključenosti, jačanja društvene solidarnosti i kohezije i rješavanja drugih problema u lokalnim zajednicama ili društvu u cjelini.⁷⁶

Vlada Brčko distrikta BiH je započela kreiranje pravne osnove za razvoj socijalnog preduzetništva.⁷⁷ U Nacrtu Strategije razvoja Brčko distrikta BiH 2021-2027, u svrhu postizanja maksimalne socijalne uključenosti prema potrebama građana, definisana je mjera koja obuhvata razvoj socijalnog preduzetništva, u kojem svaki od sektora pored odgovornosti za stanje u svojoj oblasti mora osigurati, da mjere koje se poduzmu, budu kompatibilne sa mjerama koje poduzimaju drugi sektori u okviru mreže socijalne zaštite i da kroz partnerstvo i dijalog zajednički dođu do najboljih rješenja kojima će se osigurati uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada. S obzirom da u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji zakonski okvir za socijalno preduzetništvo, međunarodna zajednica je prepoznala njegov značaj i uložila značajna sredstva u podršku vlastima za njegov razvoj.⁷⁸ Do sada su održavane i debate na temu razvoja socijalnog preduzetništva, naročito na inicijativu organizacija civilnog društva. Takođe, sve veće prepoznavanje značaja socijalnog preduzetništva se ogleda u projektima koji za cilj imaju promovisanje ovog koncepta društvenog djelovanja u Bosni i Hercegovini.⁷⁹

⁷⁴ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpp/media/vijesti/Pages/jahorina-sastanak.aspx>

⁷⁵ Posljednje dostupne informacije su da je Zakon u izradi i da bi krajem 2019. godine trebao biti pripremljen za dalju proceduru, <https://ba.ekapija.com/news/2471691/rs-zeli-podici-preduzeca-sa-drustvenom-misijom-zakon-o-drustvenom-preduzetnistvu-na>. Na sajtu Vlade Republike Srpske je 10.07.2020. godine je objavljena informacija da je usaglašena finalna verzija nacrtu Zakona o društvenom preduzetništvu Republike Srpske <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpp/media/vijesti/Pages/jahorina-sastanak.aspx>

Pretpostavlja se da je pandemija virusa korona dodatno usporila ove procese zbog svih procedura koje se moraju ispoštovati prilikom izrade i usvajanja navedenog Zakona (javne rasprave, usaglašenost svih nadležnih aktera...). Narodna skupština Republike Srpske je 21.06. 2021. godine odlučila da Zakon uputi na javnu raspravu <http://rais.rs.ba/javne-rasprave-za-zakon-o-drustvenom-preduzetnistvu-republike-srpske/>

⁷⁶ Zaključci prve Konferencije o društvenom preduzetništvu, organizovane od strane Udruženja za promociju kontrolinga iz Banjaluke i sarajevske fondacije Mozaik, 24.02.2017. godine, Sarajevo

⁷⁷ <https://euresurs.ba/vijesti/vlada-brcko-distrikta-bosne-i-hercegovine-kreira-pravne-osnove-za-razvoj-socijalnog-preduzetnistva/11/4/50137> Nisu dostupne novije informacije, pretpostavlja se da je pandemija virusa korona tokom 2020. godine usporila ovaj proces

⁷⁸ Na primjer projekat "Doprinos organizacija civilnog društva razvoju socijalnog poduzetništva" koji finansira Evropska unija sa preko 480.000 eura i u okviru kojeg je mapirano 27 socijalnih preduzeća, najviše iz poljoprivredne djelatnosti, te proizvodnje odjeće, tekstila i suvenira (većinom iz Sarajeva, Banjaluke, Bijeljine, Sanskog Mosta i Modriče). <https://fld.ba/bs/projekti/doprinos-organizacije-civilnog-drustva-razvoju-socijalnog-poduzetnistva/1>

⁷⁹ Na primjer, Centar za razvoj društvenog preduzetništva "Globus" (prvi centar ovog tipa u Bosni i Hercegovini) je započeo realizaciju projekta pod nazivom "Agenda za socijalno preduzetništvo", koji je posvećen promociji i zalaganju za razvoj socijalnog preduzetništva. <https://www.cdpglobus.com> Takođe, u toku je i realizacija projekta „Doprinos organizacije civilnog društva razvoju socijalnog poduzetništva“ koji realizuju nevladine asocijacije Fondacija lokalne demokratije iz Sarajeva i "Lara" iz Bijeljine <https://fld.ba/bs/projekti/doprinos-organizacije-civilnog-drustva-razvoju-socijalnog-poduzetnistva/1> Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini je u periodu 2010-2014. godine značajano podržala NVO projekte fokusirane na socijalno poduzetništvo https://sif.ba/bhs/Socijalno_ukljucivanje/Socijalno_poduzetnistvo

Uticaj pandemije COVID- 19 na sistem socijalne zaštite

Poremećaji uzrokovani epidemiološkom situacijom i prateće vanredne mjere utiču na djecu, porodice i šire okruženje.

Uvođenjem ovih mjera obustavljeno je pružanje određenih javnih usluga čime su dodatno opterećeni oni koji su i inače pod pritiskom.⁸⁰ Tokom pandemije virusa korona, određene riječi i jezik koji se koristi mogu imati negativno značenje i podsticati stavove koji stigmatizuju, te mogu dovesti do stvaranja straha i stereotipa.⁸¹ S

tručni radnici i korisnici su se tokom pandemije susretali sa brojnim problemima kroz ograničeno radno vrijeme, smanjene ljudske resurse, obustavljanje/smanjenje rada na terenu, ograničenje rada pružalaca socijalnih usluga zbog epidemioloških mjera, otežan pristup socijalnim uslugama, nemogućnost korišćenja javnog prevoza i pristupa uslugama od strane korisnika koji žive u udaljenim i ruralnim područjima, te preusmjeravanje finansijskih sredstava za saniranje posljedica pandemije.

Analiza stanja socijalne zaštite u Zeničko-dobojskom kantonu sa posebnim osvrtom na uticaj pandemije koronavirusa na sistem socijalne zaštite je pokazala da su planiranje, monitoring, evaluacija, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kao i individualnog i grupnog rada sa korisnicima/porodicom, više teoretske spoznaje iz procesa obrazovanja koje se bez čvrstog okvira malo i neujednačeno primjenjuju, da centri za socijalni rad organizuju svoj rad korišćenjem ad hoc modela, bez utemeljene stručne analize potreba i adekvatne podrške osnivača i drugih nivoa vlasti i da ustanove socijalne zaštite uglavnom nemaju izrađene planove i procedure djelovanja u vanrednim okolnostima.⁸² Kao odgovor na pojavu pandemije, Grupacija Svjetske banke stavila je na raspolaganje Bosni i Hercegovini paket hitne podrške putem kredita Međunarodne banke za obnovu i razvoj u iznosu 33.100.000 miliona EUR kao pomoć zemlji u njenim naporima da prevenira, otkriva i reaguje na prijetnje koje je izazvala pandemija COVID-19.⁸³

⁸⁰ UNICEF (2020). Zaštita djece za vrijeme pandemije COVID- 19, Djeca i alternativno zbrinjavanje- mjere za hitno djelovanje <https://www.unicef.org/bih/media/5211/file/Zastita%20djece%20tokom%20pandemije%20korona%20virusa%20-%20Djeca%20smjestena%20u%20sistem%20alternativne%20brige.pdf>

⁸¹ <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/covid19-stigma-guide.pdf>

⁸² <https://www.unicef.org/bih/media/5616/file/Utjecaj%20pandemije%20koronavirusa%20na%20sistem%20socijalne%20za%C5%A1tite.pdf>

⁸³ <https://www.fmoh.gov.ba/index.php/preporucujemo/projekti/projekt-za-hitni-odgovor-na-covid-19> i <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/media/vijesti/Pages/isplata-dodatne-podrske-po-uredbi.aspx>
Ova podrška predstavlja kredit, odnosno, Bosna i Hercegovina će vratiti sredstva Svjetskoj banci, u skladu sa dogovorenim uslovima

***Inoviranje sistema socijalne zaštite u Bosni
i Hercegovini***

Nedostaci	Resursi	Preporuke
Premalo stručnog kadra u odnosu na stvarne potrebe društva; Preopterećenost stručnih radnika, nedovoljno edukacija i stručne podrške; Rizik od profesionalnog sagorijevanja; Nedovoljno korišćenje iskustava zemalja iz regiona koje su već razvile jasan koncept pružanja socijalnih usluga i socijalno preduzetništvo; Raskorak između stvarnih potreba korisnika sistema socijalne zaštite i mogućnosti društva	Postojanje studijskih programa za usvršavanje u oblasti socijalnog rada i srodnih profesija; Iskazana volja i interes stručnih radnika za dodatnim usavršavanjem; Ostvarena intenzivnija saradnja sa zemljama iz regiona; Realizovane određene aktivnosti na jačanju zakonskih okvira	Omogućiti veći broj edukacija i različitih obuka u cilju jačanja kapaciteta stručnih radnika; Uvesti superviziju u cilju osiguravanja kvaliteta i podrške; Unapređenje legislative na svim nivoima kroz korišćenje iskustava zemalja iz regiona i izrada strateških dokumenata akcionih planova
Nepostojanje podataka o svim socijalnim uslugama i pružaocima socijalnih usluga u Bosni i Hercegovini - baze podataka; Odsustvo adekvatnog monitoringa i stručnog nadzora; Prostorna neadaptiranost pojedinih ustanova; Nedovoljno transparentna socijalna zaštita	Različite ustanove i organizacije vode kvalitetne i detaljne evidencije korisnika i usluga koje pružaju; Za pojedine aspekte postoji dobro uređen zakonski okvir, ali ga je neophodno provoditi u praksi; Mogućnost korišćenja resursa donatora za adaptaciju ustanova.	Izvršiti mapiranje postojećih usluga socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini; Kreirati baze podataka pružalaca socijalnih usluga poštujući nadležnosti entiteta; Koristiti ono što je već predviđeno zakonima, npr. promovisati samostalno obavljanje djelatnosti
Nepoznavanje potreba svih lokalnih zajednica i regionalna neujednačenost budžeta; Nedovoljno istraživanja na temu socijalnih usluga (ili su starijeg datuma), socijalnih inovacija i socijalnog preduzetništva; Stigma prema korisnicima i oboljelim od COVID-19	Postojanje stručnjaka koji mogu dati doprinos i prijedloge kroz različita istraživanja; Spremnost donatora da kroz različite projekte podrže istraživanja; Snažni resursi lokalnih zajednica koje je potrebno uvezati; Borba protiv stigme na globalnom nivou i brojni programi i zagovaranje	Izvršiti mapiranje i izraditi socijalne karte kako bi se identifikovale specifičnosti i potrebe korisnika; Prilikom izrade godišnjih i akcionih planova voditi računa o održivosti budžeta kako bi svi građani, bez obzira gdje žive, imali pristup uslugama i pravima, bez diskriminacije
Nedovoljno budžetskih izdvajanja za socijalnu zaštitu na svim nivoima; Zavisnost od dostupnih donatorskih sredstava i budžeta koji se razlikuju od opštine do opštine; Nepostojanje razvojnih ustanova iz oblasti socijalne zaštite; Brojne specifičnosti u kategorijama korisnika	Unaprijeđena saradnja sa donatorima; Proces evropskih integracija pruža mogućnosti kroz različite fondove; Svjesnost donosilaca politika o neophodnosti adekvatnije socijalne zaštite građana; Postojanje zakonskog osnova za osnivanje razvojnih ustanova	Lobirati za povećanje budžeta - domaći i međunarodni nivo; Voditi se preporukama u oblasti evropskih integracija i preporukama Evropske komisije; Osnajiti centre za socijalni rad i organizacije civilnog društva i uspostaviti kontinuiranu saradnju i zajedničko djelovanje
Kompleksnost društvenog uređenja u Bosni i Hercegovini; Nedovoljna saradnja vladinog i nevladinog sektora; Često izražavano mišljenje organizacija civilnog društva da nisu uvažavane od strane vladinog sektora; Potreba za postojanjem većeg broja strateških dokumenata iz oblasti socijalne zaštite	Postojanje velikog broja nevladinih organizacija koje imaju kapacitet i volju za odgovore na potrebe građana; Postojanje strateških dokumenata koji definišu saradnju ova dva sektora; Veliki doprinos nevladinog sektora koji je prepoznat i od strane institucija EU kroz podržavanje različitih projekata koje implementiraju NVO	Širiti mrežu pružalaca socijalnih usluga; Promovisati postojeće usluge i mogućnosti, omogućiti da informacije o načinima ostvarivanja prava i korišćenje usluga budu dostupne građanima u svim lokalnim zajednicama; Usljed preopterećenosti postojećih institucija, lobirati osnivanje razvojnih ustanova/zavoda
Nerazvijen zakonski okvir za razvoj socijalnog preduzetništva; Nevidljivost i/ili mali broj socijalnih preduzeća u Bosni i Hercegovini; Nejasan kocept socijalnih usluga u zakonskim okvirima; Nije uspostavljen proces licenciranja u oblasti socijalne zaštite; Nedovoljan razvoj socijalnih inovacija i odsustvo promocije/vidljivosti novih ideja u javnosti	Pokrenuti su razgovori na izradi zakonskog okvira za razvoj socijalnog preduzetništva (u Republici Srpskoj već postoji Nacrt Zakona); Postojanje platformi i velikog broja sastanaka i projekata; Prepoznata potreba neophodnosti licenciranja usluga od strane nadležnih institucija	Koristiti iskustva susjednih zemalja; Izraditi planove i programe koji će doprinijeti pokretanju postupka licenciranja; Osnivati razvojne ustanove koje će voditi i pratiti ove procese; Promovisati nove ideje i koncepte
Neodrživost pojedinih socijalnih usluga - po završetku projekta je neizvjesno pružanje usluga i održivost; Uticaj pandemije virusa korona na sistem socijalne zaštite, porodice i pojedince; Potreba za unapređenjem kriznog menažmenta	Značaj socijalnih usluga za društvo u cjelini; Pandemija je dovela i do udruživanja i multisektorskog djelovanja na posljedice pandemije; Formirane su radne grupe za smanjenje rizika od katastrofa ⁸⁴	Realizovati projekte koji će osigurati održivost usluga, nadovezivati se na zakonski okvir i potrebe zajednice; Identifikovati snage i slabosti koje su postale vidljive tokom pandemije; Dalji razvoj kriznog menažmenta

⁸⁴ Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini, uz podršku Vlade Švajcarske, u saradnji sa vladama, realizuju program za smanjenje rizika od katastrofa za održivi razvoj, koji je namijenjen za lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini koje su u izložene rizicima

Istraživanje⁸⁵ provedeno među organizacijama civilnog društva koje pružaju socijalne usluge i bave se pitanjima socijalnog preduzetništva i institucijama iz oblasti socijalne zaštite i socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, pokazalo je da su u velikoj mjeri upoznati sa zakonskim okvirom koji se odnosi na *pružanje socijalnih usluga i na socijalno preduzetništvo*, te su istakli potrebu za unapređenjem socijalnih usluga i razvoj socijalnog preduzetništva i relevantnih akata.

U svom djelovanju, organizacije civilnog društva pružaju različite socijalne usluge i nastoje da djeluju u što više lokalnih zajednica, a karakteriše ih i dugogodišnje postojanje, što u velikoj mjeri govori o njihovom iskustvu, održivosti i spremnosti da ulažu u razvoj organizacije i podršku korisnicima. Korisnici usluga koje pružaju organizacije civilnog društva u najvećoj mjeri pripadaju *svim populacijama podjednako* (iako je najmanje onih iz reda populacije starije životne dobi).

Analizirajući broj korisnika tokom 2019. i 2020. godine, primjetan je *drastičan porast broja korisnika u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu*, a imajući u vidu činjenicu da je 2020. godinu obilježila pandemija virusa Covid 19, evidentno je kolika je bila potreba za socijalnim uslugama u ovom periodu.

Postojanje adekvatnih ljudskih i materijalnih resursa je preduslov kvalitetnog pružanja socijalnih usluga, razvoja socijalnog preduzetništva i osnovni preduslov socijalnih inovacija u Bosni i Hercegovini. Organizacije civilnog društva ističu da postoji *velika potreba za povećanjem ljudskih i materijalnih resursa* u svrhu kontinuiranog pružanja socijalnih usluga. Stavovi o *stepenu razvijenosti socijalnih usluga u Bosni i Hercegovini* su različiti, što svakako zavisi od iskustava i vrste organizacije/institucije, od sredine u kojoj djeluju i rada sa korisnicima.

Većina ispitanika je izrazila nezadovoljstvo razvojem socijalnih usluga u Bosni i Hercegovini na način da ili nisu dovoljno razvijene ili su relativno dobro definisane zakonskom regulativom, ali da u praksi dominiraju usluge u vidu finansijskog izdvajanja, ili da zakonski okvir nije dovoljno dobro definisao socijalne usluge; da su nedovoljno razvijene usluge socijalne inkluzije; da se iz različitih razloga (materijalnih, nedostatak znanja, volje, društvenog senzibiliteta) ne mogu ispuniti standardi; da zakonski okvir nije dovoljno motivisao civilno društvo da se bavi socijalnim uslugama; da je potrebno raditi na prilagođavanju usluga jedinstvenim potrebama korisnika, jačanju kadrova, organizacija i njihovom usmjeravanju; da

⁸⁵ Ukupno 38 upitnika popunjenih od strane organizacija civilnog društva koje pružaju socijalne usluge i bave se pitanjima socijalnog preduzetništva i institucija iz oblasti socijalne zaštite i socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini

je potrebno ostvariti veću saradnju među pružaocima usluga, i da je primjena zakonskih okvira u određenim slučajevima nepotpuna i neadekvatna.

Saradnja pružalaca socijalnih usluga, kretora politika i drugih relevantnih subjekata utiče na intenzitet razvoja cjelokupnog sistema socijalne zaštite, a istraživanje je pokazalo da između njih postoji saradnja, te da svi imaju saradnju sa centrima za socijalni rad.

Usluge koje pružaju organizacije civilnog društva su finansirane iz različitih izvora, a kada je riječ o *dostupnosti socijalnih usluga građanima u Bosni i Hercegovini*, pojedini predstavnici institucija iz sistema socijalne zaštite smatraju da su socijalne usluge dostupne građanima prema uspostavljenim procedurama i kriterijumima i da su usluge dostupne, ali da ih je neophodno reformisati; pojedine institucije smatraju da su socijalne usluge djelimično dostupne i neusklađene; da građani nisu dovoljno informisani o svojim pravima; da nevladin sektor nije dovoljno iskorišćen za pružanje socijalnih usluga jer zakonski okviri nisu dovoljno dobro definisali način pružanja usluga; da ukoliko su dostupne - nisu uvijek ciljane, sveobuhvatne i adekvatne, te da je njihovu dostupnost neophodno poboljšati, naročito prema ranjivim grupama stanovništva.

S obzirom da je *proces razvoja socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini* u začetku, predstavnici institucija, razvoj socijalnog preduzetništva ocjenjuju na način da je zakonski, ekonomski i kadrovski nedovoljno razvijen; da ga tek treba razvijati kako bi postojale kompanije kojima cilj nije profit već društveni interes i opšte dobro; ističu da su u Bosni i Hercegovini spore promjene u zakonodavstvu i da je teška sveukupna ekonomska situacija, te da su socijalno preduzetništvo i mogućnosti koje pruža još uvijek nepoznat koncept.

Više od polovine ispitanika je upoznato *sa postojanjem socijalnih preduzeća u Bosni i Hercegovini* i mišljenja/saznanja su da većina djeluje u poljoprivredi.

Istraživanje je ukazalo da je u procesu *unapređenja sistema koji se odnosi na socijalne usluge i socijalno preduzetništvo* potrebno promijeniti/unaprijediti zakonske okvire; obezbijediti početni kapital za razvoj socijalnog preduzetništva i javno zagovaranje; stvoriti adekvatne uslove za pokretanje definisanih postojećih socijalnih usluga (npr. pomoć i njega u kući, dnevni centri, prihvatilišta...); osigurati intersektorsku saradnju; obezbijediti više medijskog prostora u vezi socijalnih usluga i preduzetništva u cilju razvoja socijalne empatije šire javnosti i kako bi se ranjive kategorije informisale o postojećim i novim rješenjima; podsticati strateško promišljanje institucija u Bosni i Hercegovini u smjeru stvaranja pravnog okvira za uspostavljanje kvalitetnijeg sistema i osiguranje jedinstvenog, odgovornog i pravednog pristupa korisnicima socijalne zaštite; osnaživati postojeće resurse; uticati na svijest ljudi o značaju socijalnih usluga kroz organizaciju skupova, izradu projekata koji bi privukli investitore u ne tako privlačnom sektoru za njih; povećati kvalitet socijalnih usluga koje se

pružaju i kroz javne ustanove i organizacije civilnog društva; omogućiti bolju komunikaciju i zajednički angažman svih aktera u pružanju socijalnih usluga; osnaživati saradnju sa privatnim sektorom i zajednički nastupati ka potencijalnim donatorima. (Annex 3)

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Socijalnu zaštitu u Bosni i Hercegovini, kao djelatnost od opšteg interesa za društvenu zajednicu, između ostalog, karakteriše preopterećenost velikim obimom posla (naročito administrativnim), svakodnevno usložnjavanje socijalnih potreba, veliki broj korisnika, nedostatak specijalizovanih i razvojnih ustanova, nedovoljan broj stručnih radnika i realan rizik njihovog profesionalnog sagorijevanja, kao i nedostatak adekvatnog monitoringa i evaluacije. Evidentni su pomaci u razvoju socijalnih politika u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Distriktu Brčko, ali zbog značaja pravovremenog odgovora na socijalne potrebe građana u Bosni i Hercegovini i osjetljivosti oblasti, nužno je ubrzati ove procese, iskoristiti sve postojeće resurse i aktivno lobirati za povećanje budžeta koji su neophodni za održivost i dalji razvoj sistema socijalne zaštite.

Imajući u vidu nalaze provedenog istraživanja i konsultovanu teoriju i praksu u oblasti socijalnih usluga, socijalnih inovacija i socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, *generalne preporuke* za dalji razvoj ovih oblasti se odnose na unapređenje, jačanje i proširenje postojećih socijalnih usluga i njihovu samoodrživost (naročito u manjim sredinama), jačanje uloge organizacija civilnog društva u realizaciji aktivnosti iz oblasti socijalne zaštite, smanjenje opterećenost zaposlenih administrativnim poslovima, podsticanje strateškog promišljanja institucija, intersektorska saradnja i zajednički dijalog, lobiranje za veća izdvajanja za socijalne usluge, razvijanje programa sertifikacije profesionalaca iz oblasti socijalne zaštite i uopšteno jačanje svijesti društva o potrebi za adekvatnim i usmjerenim socijalnim razvojem Bosne i Hercegovine.

Za dalji razvoj socijalnih usluga i socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, organizacije civilnog društva imaju brojne prijedloge: (Annex 3)

Informisanost, promocija, edukacija:

- javna promocija i podizanje svijesti javnosti,
- omogućiti dostupnost informacija i u malim sredinama,
- promovisati mogućnosti socijalnog preduzetništva, širi spektar i bolja dostupnost bilo koje vrste usluga kroz različite institucije i organizacije,
- edukacija ljudskih resursa i inicijativa za razvoj socijalnog preduzetništva od strane donosilaca odluka;

- kontinuirano podržavati i unapređivati profesionalne kapacitete stručnih radnika u oblasti socijalnih usluga,
- sertifikovati profesionalce iz oblasti socijalne zaštite,
- uvesti superviziju za profesionalce u centrima za socijalni rad kao i u drugim ustanovama socijalne zaštite;
- savjetodavna podrška u vođenju poslovanja,
- podrška u sertifikaciji robe i usluga,
- podrška u promociji rada i subvencije i garantovanje plasmana robe i usluga
- omogućiti više edukacija na temu razvoja socijalnih usluga i socijalnog preduzetništva
- promovisati mentalno zdravlje i benefite socijalnih usluga čiji razvoj direktno utiče na prevenciju, odnosno, dovodi do smanjenja ulaganja u medikamente;

Formiranje zakonskih okvira rada:

- pokretanje izrade pravnog okvira za regulisanje socijalnog preduzetništva,
- usvojiti zakone o socijalnom preduzetništvu i o nevladinim organizacijama,
- omogućiti poreske olakšice za preduzeća koja nisu socijalna preduzeća, a koja donacijama pomažu rad organizacija koje isključivo pomažu marginalizovanim i siromašnim grupama, obezbijediti benefite na tržištu rada za socijalna preduzeća koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom;
- uskladiti i prilagoditi zakonske procedure za nevladine organizacije koje se planiraju baviti socijalnim preduzetništvom (podsticaj od strane države, oslobađanje od poreza i carina tokom uvoza, oslobađanje od komunalnih i republičkih taksu, jasno definisanje poreskih i svakih drugih olakšica za socijalne subjekte...);
- voditi računa da korisnici koji budu angažovani ne gube svoja ranije stečena socijalna prava,

Saradnja:

- jačanje partnerstva vladinog i nevladinog sektora i resursa za efikasniju socijalnu zaštitu,
- razvoj različitih modela brige u zajednici,
- jačati partnerstvo između organizacija civilnog društva i poslovnog sektora,
- jačati uticaj na aktivnije uključivanje korisnika, na njihovo osposobljavanje i osamostaljivanje,
- razviti program javno-privatnog partnerstva vladinih i nevladinih institucija/organizacija,

- aktivno uključivati pojedince, institucije i organizacije na nivou lokalnih zajednica kroz kreiranje mreže podrške u lokalnoj zajednici,

Finansijska podrška:

- povećati budžete za socijalne usluge,
- izjednačiti cijene usluga,
- omogućiti više raspoloživih sredstava za socijalna preduzeća i koristiti iskustva drugih zemalja iz regiona;
- stimulacija organizacija od strane države i subvencije pri zapošljavanju;
- posvetiti se razvoju socijalnog preduzetništva u cilju dugoročnog obezbjeđivanja egzistencije ranjivih kategorija društva i na taj način manje opteretiti državne budžete,
- povećati socijalnu pomoć najugroženijim,
- predložiti da svaka lokalna zajednica ima zakonsku obavezu da finansijski pomogne rad udruženja i na taj način unaprijedi kvalitet pružanja socijalnih usluga.

Za dalji razvoj socijalnih usluga i socijalnog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, institucije iz oblasti socijalne zaštite takođe imaju brojne prijedloge: (Annex 3)

Zakonski okvir:

- Potrebno je urediti oblast socijalnog preduzetništva na način da su jasno određene uloge i nadležnosti svih subjekata, koordinacionih tijela, kontrolnih tijela i drugih,
- izraditi socijalne karte kako bi se jasno definisale potrebe građana,
- koristiti primjere dobrih praksi iz okruženja za uspostavljanje i jačanje zakonskog okvira, koristiti iskustava socijalnih usluga iz SFRJ (koja je imala dobro razvijen sistem socijalnih usluga), identifikovati potrebe (koje se mogu razlikovati u lokalnim zajednicama), identifikovati postojeće resurse, ali i rizike (definisati i prepoznati aktivnosti i mjere kojima se umanjuje rizik),
- institucionalno jačati postojeće resurse.

Informisanost, edukacija, promocija:

- podizati svijest o potrebi razvoja socijalnog preduzetništva,
- edukovati socijalna preduzeća i institucije,
- ostvariti veću medijsku praćenost i informisanost ranjivih kategorija o postojećim i novim rješenjima,
- provoditi edukacije,

- razvijati programe za edukaciju iz socijalnog preduzetništva i njihovo integrisanje u obrazovni sektor.

Finansijska ulaganja:

- finansijski podržati socijalna preduzeća i promovisati dobre prakse,
- omogućiti olakšice i finansijsku pomoć od strane državnih institucija prilikom osnivanja socijalnih preduzeća,
- omogućiti uvezivanje i bolju saradnju ciljnih grupa i državnih institucija u nastupanju prema domaćim i evropskim fondovima u cilju namicanja finansijskih sredstava,
- smanjiti birokratske prepreke na najmanju moguću mjeru, provoditi istraživanja i utvrditi čime bi moglo da se bavi socijalno ugroženo stanovništvo i obezbijediti im početni kapital,
- razvijati i jačati ekonomiju jer snažna ekonomija implicira snažnu socijalnu politiku,
- podsticati osnivanje i rad društvenih preduzeća koja svoje poslovanje zasnivaju na tržišnim principima, a koja profit preusmjeravaju u društvenu svrhu,

Saradnja u razvoju socijalnih usluga:

- motivisati civilno društvo, javno zagovarati i promovisati razvoj socijalnih usluga i socijalnog preduzetništva,
- aktivno uključiti nevladine organizacije i privatni sektor,
- proširiti paletu socijalnih usluga, omogućiti veći obuhvat ranjivih kategorija,
- veća raznolikost socijalnih preduzeća i djelatnosti kojima bi se bavili,
- razviti strategije socijalnog uključivanja građana,
- formirati multidisciplinarne grupe koje bi radile na razvoju i podršci preduzetništvu, jačati kapacitete lokalnih centara za socijalni rad kako bi se obezbijedila veća podrška u pružanju usluga najranjivijim kategorijama kroz otvaranje dnevnih centara za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, porodično savjetovanje, obezbjeđivanje prava na pomoć u kući licima kojima je to pravo neophodno, veći angažman na razvoju hraniteljstva, i sl.

Kako bi se prevazišli izazovi sa kojima se suočava socijalna politika Bosne i Hercegovine, neophodno je proaktivno postupanje, strateško promišljanje, uvažavanje svih specifičnosti društvenog uređenja zemlje, orijentisanost ka zajedničkom opštem cilju, uvažavanje potreba građana i jasan pravac i djelovanje na putu evropskih integracija.

Prilog:

- Annex 1- Tabelarni pregledi
- Annex 2- Upitnici za organizacije civilnog društva koje pružaju socijalne usluge i bave se pitanjima socijalnog preduzetništva i institucije iz oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini
- Annex 3- Analiza upitnika
- Annex 4- Lista relevantnih institucija
- Annex 5- Metodologija, ograničenja i poteškoće
- Annex 6- Spisak literature
- Annex 7- Preporuke za članice IRIS mreže